

DIVADLO
ANDREJA
BAGARA
V NITRE

ROK v KOCÚRKOVE

Ján Chalupka

Ján Chalupka

ROK V KOCÚRKOVE

63. sezóna 2012/2013
406. premiéra

dramaturgia ..... Daniel Majling
scéna ..... František Lipták
kostýmy ..... Barbora Rajčanová
hudba ..... Andrej Kalinka
réžia ..... Kamil Žiška

premiéra 12. apríla 2013
Veľká sála DAB Nitra

riaditeľ: Ján Greššo
šéfdramaturg a šéf umeleckého súboru:
Svetozár Sprušanský

Osoby a obsadenie

Kocúrkovo

Ján Chalupka ..... Martin Šalacha
Jánoš Tesnošil ..... Ján Greššo
Madlena Tesnošilová ..... Eva Večerová
Anička Tesnošilová ..... Renáta Ryníková
Suseda ..... Daniela Kuffelová
Kostolník ..... Juraj Hrčka
Procházka ..... Peter Oszlík
Ľudmila ..... Gabriela Marcinková a. h.
Učiteľ Svoboda ..... Daniel Ratimorský

Všetko naopak

Ján Chalupka ..... Martin Šalacha
Jánoš Tesnošil ..... Ján Greššo
Madlena Tesnošilová ..... Eva Večerová
Honzík Tesnošil ..... Peter Oszlík
Trasoritka ..... Daniela Kuffelová
Johanka ..... Gabriela Marcinková a. h.
Dunaparti ..... Juraj Hrčka
Notáriuš ..... Daniel Ratimorský

Hudobníci:

Kontrabas – Michal Mikuláš

Cimbal – Jarmila Mušitzová

Saxofón, flauta – Peter Kotry

Predstavenie vedie Zuzana Orelová.

Text sleduje Alena Darnadyová.

Majster javiska: Jozef Palaky.

Stavba scény: Miroslav Szabó, Juraj Uher, Peter Slivka,
Miloš Vlasák, Ján Oleár, Juraj Jurika, Štefan Tóth, Ing.
Karol Jenis, Peter Félix, Mário Kudláčik, Peter Cúcor,
Miroslav Chmelár.

Strojníci javiska: Benko Bristeac, Roman Šinkovič, Ma-
rek Slamka, Bohuslav Kolesár.

Scénické svetlo: Ján Chytrý, Vladimír Krkošek.

Scénický zvuk: Juraj Kóňa.

Masky a parochne: Anna Záhorská,
Erika Lörinčová, Martin Blizniak.

Garderóba: Monika Pňačeková.

Rekvizity: Ivan Lachký.

Predstavenie zabezpečuje Umelecko-technická pre-
vádzka DAB pod vedením Jána Surovku.

Scénu, scénické doplnky a kostýmy vyrobili dielne
DAB pod vedením Imricha Tótha.

„Mezi ty mnohé mrzké neřády, u lidu pospolitého a nevzdělaného obyčejné, obzvláště jeden přislouchá, který, ačkoli jest ohavný, předce málo kdo za cosi hříšného uznává. Rozumím to o nadávání jmen posměšných, neúctivých, urážlivých. Každé jméno, které někdo při křtu svatém přijal, anebo které od predků svojich zdědil, jest a má býti každému vzácné, a každé jest samo v sobě poctivé, pokud si ho sám ten, kdož ho nosí, hanebnými slovy anebo skutky neposkrvní. A toť si někdo z toho poctivého jména posměšné žerty strojí. Jiný někoho nevlastním, ale nějakovým vymyšleným jménem nazývá, anebo mu vůbec potupná jména nadává. Žeby to bylo něco hříšného, to málo kdo pomyslí. A předce jako každá řeč mrzká, která uráží uši statečného člověka, jako každá řeč urážlivá, která raní srdce, každá útržka, každé pomlouvání, zlořečení, proklínání: tak je i každé slovo hříšné, kterým, co jménem posměšným, ubližujeme člověku.“

Ján Chalupka, Kázně nedělní a sváteční

Ján Chalupka

slovenský Voltaire alebo Európan od Hrona
(1791–1871)

Narodil sa v Hornej Mičinej ako najstarší syn kultúrnej činnejho Adama Chalupku a detstvo prežil v Hornej Lehote, kde jeho otec pôsobil ako farár. Navštevoval gymnázium v Ožďanoch, Levoči a Prešove a v roku 1812 bol na ročnom pobyte na kalvínskom gymnáziu v Šarišskom Potoku. V rokoch 1814–1815 pracoval ako domáci učiteľ v Radvani a vo Viedni, aby si zarobil na štúdiá.

Brezno, pôsobisko Jána Chalupku

Univerzitné štúdiá teológie a filozofie absolvoval v nemeckej Jene. Z hľadiska jeho ďalšieho pôsobenia ako dramatika treba spomenúť, že počas svojho pobytu v Nemecku navštívil aj Weimar, kde vďaka priateľovi Samuelovi Ferjenčíkovi, ktorý sa osobne poznal s Goethem, navštevoval tamojšie divadlo, ktoré patrilo medzi najrenomovanejšie divadelné scény v Európe. Hlboký dojem v ňom zanechali najmä Schillerovi Zbojníci v Goetheho réžii. (Goethe vraj na predstavení sedel za ním v lôžii.) Spevy a scény so zbojníkmi v Schillerovej hre ovplyvnili napríklad zbojnícke výstupy v druhom dejstve Kocúrka.

Po návrate zo štúdií pôsobil ako učiteľ. Najskôr v Ožďanoch, neskôr v Kežmarku, kde sídlila jedna z najlepších a najvyhláďavanejších škôl v Uhorsku. V kežmarskom lýceu strávil ako profesor celkovo šesť rokov. Vzdelaný profesor Ján Chalupka aktívne ovládal okrem slovenčiny aj latinčinu, nemčinu, maďarčinu, taliančinu a francúzštinu. Pasívne gréčtinu a angličtinu.

Práve v Kežmarku zažil Chalupka aj svoj osudový vzťah s Babetou von Wieland (1799–1882). Babetta pochádzala z nemeckej šľachtickej rodiny a napriek Chalupkovmu pomerne vysokému spoločenskému postaveniu narazil ich vzťah na neprekonateľný odpor Babetinho otca.

V roku 1824 prijal Chalupka ponuku evanjelického cirkevného zboru v Brezne a stal sa jeho zborovým farárom. S Babetou si ešte tri roky písal, ale naplnenia sa ich láska nedočkala. Po definitívnom odmietnutí sobáša zo strany jej rodičov sa pol roka nato Chalupka pragmaticky oženil s Ludovikou Lovichovou, dcérou banskobystrického superintendenta. Chalupkov rodinný život nebol veľmi šťastný. Syn Adam zomrel ešte ako malý chlapec, dcéra Ema si založila rodinu s breznianskym národovcom Jánom Čipkayom, ale pre jeho žiarlivosť sa manželia rozišli a mladá žena od žiaľu zomrela. Dcéra Lujza sa vydala za alkoholika a tiež zomrela mladá, na rakovinu.

Literárna činnosť Jána Chalupku je pomerne bohatá. Okrem písania divadelných hier bol aj autorom duchovnej literatúry. V roku 1842 vydal 44 duchovných piesní v *Zpěvníku* a v rokoch 1846–47 vydal dva zväzky *Kázní nedělních a světečních*.

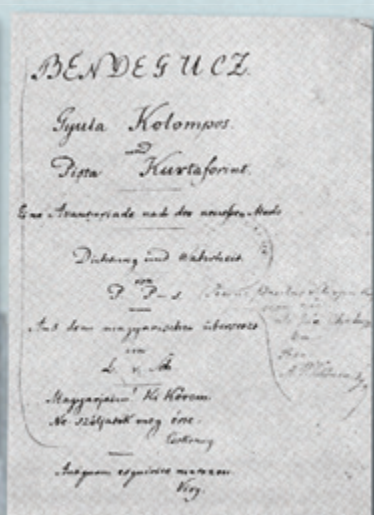
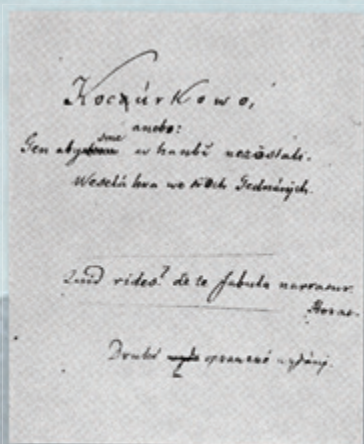

Ako prozaika Chalupku poznáme vďaka jeho románu Bendeguz (alebo Donkichotiáda podľa najnovšej módy), ktorý vyšiel po nemecky v roku 1841. Cervantesovsky ladené putovanie Bendeguz, Ďulu Kolompoša a Pištu Kurtaforinta za hrobmi ich legendárnych maďarských predkov je veľmi ostrým satirickým pohľadom na šovinizmus a neresti súdobej uhorskej spoločnosti.

Osobnosť literáta Jána Chalupku dotvárajú jeho politické a publicistické spisy. V týchto nemecky písaných polemikách sa zameriaval najmä na kritiku maďarizačných praktík v Uhorsku (*Akými prostriedkami možno najistejšie dosiahnuť rozšírenie maďarskej reči medzi chudobnými uhorskými obyvateľmi?*, 1834, a *Uhorské zmätky a roztržky*, 1841). Politicky činný Chalupka bol v roku 1842 aj členom delegácie slovenských národovcov, ktorá vláde vo Viedni predložila Slovenský prestolný prosbopis, o čom napísal po latinsky nepublikovanú správu *Iter Viennense (Cesta do Viedne, 1842)*. Samozrejme, jadro Chalupkovej literárnej činnosti spočíva v jeho divadelných hrách. Chalupkovu dramatickú prvotinu *Kocúrko* nacvičil Gašpar Fejérpataky-Belopotocký s ochotníkmi v Liptovskom Mikuláši, a tým založil vôbec prvý slovenský ochotnícky súbor *Divadlo slovenské Svato-Mikulášské* (1830). Chalupka spolu s Belopotockým tak stoja pri zrode slovenského divadelníctva.

Počas relatívne prajných tridsiatych rokov 19. storočia napísal Chalupka päť hier tzv. kocúrkovského cyklu. Vydával ich anonymne v spolupráci s Fejérpatakým-Belopotockým a tlačiarom Jánom Werthmüllerom. Všetky tieto hry napísal pôvodne v slovakizovanej biblickej češtine. Až na sklonku

Rukopis titulnej strany Kocúrko

života ich preložil do spisovnej slovenčiny a pri ich prekladaní obrúsil niektoré ich ostré satirické hrany.

Neskôr napísal ešte štyri hry – historickú drámu *Dobrovoľníci*, jednoaktovú frašku *Fuk a Huk*, *Hrdá pýcha skrotla*, inšpirovanú francúzskou hrou *La vanité punie* (*Potrestaná pýcha*), a *Juvelír*, napísaný ako príspevok do súťaže dramatických textov, ktorú vypísala Matica slovenská. *Juvelír* však už v tejto súťaži nestačil na Palárikovho *Drotára*.

Ján Chalupka sa vo svojom diele preukázal ako vzdelaný, osvietený človek s ostrým, nemilosrdne satirickým pohľadom na spoločnosť, ktorá ho obklopovala.

Hry Jána Chalupku:

Kocúrkovo alebo Len aby sme v hanbe nezostali (1830)
Všetko naopak alebo Tesnošilova Anička sa žení a Honzík sa vydáva (1832)

Trasoritka alebo Stará láska sa predsa dočkala (1833)

Trinásta hodina alebo Veď sa nahľadíme, kto bude hláskom v Kocúrkove (1835)

Starúš plesnivec alebo Štyri svadby na jednom pohrebe v Kocúrkove (1837)

Dobrovoľníci (1854)

Fuk a Huk alebo Prvý apríl (1862)

Juvelír (1873)

Hrdá pýcha skrotla (1874)

„Od dobrého by sme jazyk neměli zdržovati. Což dobrého jest, to máme mluvíti a ten by velice zvinil, kdo by mlčel, kde byl povinný mluvíti, kde mohl a snad jedním slovem mnoho dobrého spůsobiti. Nepřátele zmířiti, smutných potěšiti, bloudících napraviti, potlačených od křivdy ochrániti, zlých od nepravosti odstrašiti, duši hříšníka reťovati. Tu by neměl člověk ohled bráti na hněv a lásku, ne na vlastní škodu anebo zisk, ale na povinnost a svědomí.“

*Ján Chalupka,
Kázně nedělní a sváteční*

Snažím sa pozerat' na osobnosti z duchovnej perspektívy

(rozhovor s Kamilom Žiškom)

Kamil Žiška
(1978)

V roku 1996 založil s Jakubom Nvotom Túlavé divadlo, pre ktoré spoločne písali kabaretné texty. V rokoch 1998–2004 študoval divadelnú réžiu u prof. Vajdičku na VŠMU. Po ukončení štúdia spolupracoval najmä s Kormorným divadlom v Martine, divadlom Ludus a Starým divadlom Karola Spišáka. Okrem Slovenska režíroval aj v Čechách a Poľsku. Je laureátom viacerých ocenení. Ocenenie DOSKY získal v kategóriách Objav roka (spolu so Zuzanou Pálenčíkovou za inscenáciu *A budeme si šepkať...*), Najlepšia scénická hudba (spolu s Jozefom Vlkom za inscenáciu *Canto Hondo*) a Najlepšia réžia (spolu so Šárkou Ondrišovou za inscenáciu *Canto Hondo*). V Divadle Andreja Bagara režíroval rozprávku *Mátohy*.

Daniel Majling: *Asi najsústavnejšie sa vo svojich réžiách venuješ mapovaniu Slovenska cez slovenské osobnosti. Robil si inscenáciu o Štúrovi, ďalšiu o Vajanskom, Hviezdoslavovi a Škultéty, predtým o Vansovej, Šoltésovej a Podjavorinskej. Pokiaľ však viem, nikdy si neinscenoval žiadnu slovenskú klasiku – ani divadelnú, ani adaptáciu nejakého románu. Chalupka je prvý. Čím ťa tak zaujal?*

Kamil Žiška: Niekedy si dávam úlohy, ktoré by som sám od seba nerobil. Napríklad – ako v tomto prípade – zmapovať dramatika, u ktorého sa to všetko začalo. Urobil som si o ňom výskum a jeho hry sa mi zdali tajomné, zvláštne – a čo je najdôležitejšie a najviac ma lákalo – Chalupka vytvoril svoj vesmír. Tak ako sa hovorí, že Shakespeare má svoj vesmír, a Čechov tiež, tak aj Chalupka vytvoril svet. Bol to dramatik, ktorý vnímal Slovensko, respektíve časť Uhorska, na ktorom žili Slováci, a písal pre nich nie nejak romanticky, ale reálne. Mal nadhľad a hlavne: tých, o ktorých písal, mal rád, a preto si mohol dovoliť byť aj kritický. Vytvoril priestor a typy. Pre mňa je inscenovanie Kocúrkova skok do neznámeho, pretože nerobím činohru. Ak sa nemýlim, je to moja prvá skutočná činohra od školy. Doteraz som robil autorské texty, rozprávky alebo dokumentárne drámy, v ktorých som si štruktúru vytváral ja sám. Je to moje prvé stretnutie s činoherným textom, kde viac-menej vychádzame z pôvodného materiálu. Samozrejme, aj tu sme upravovali a dopĺňali v rámci logiky situácií.

D. M.: *Na rozdiel od Palárika, u Chalupku nedochádza k žiadnemu zmiereniu pri obžinkoch. Nie je v ňom veľa happyendov. Dokonca aj šťastný koniec Ľudmily a Svobodu vlastne nie je na konci a týka sa vedľajších postáv. V Chalupkovi sú temné kúty. Ty však vždy hľadáš nejaký – ako to ty nazývaš – etický stred drámy...*

K. Ž.: Chalupkov humor je dosť trpký a jeho postavy akoby nemali žiadne pozitívne emócie. Idú vždy po peniazoch. Ten etický stred sme však našli v jeho kázňach, ktorými prepájame jednotlivé hry. Chalupkove kázne nedoplňujeme ničím, nevkladáme mu do úst nič, čo by sám nepovedal, len cez svoje kázne akoby prišiel po 150 rokoch a sám si okomentoval svoje postavy. Cez tie kázne vchádza do inscenácie transcendentno, ktoré dopĺňa to prízemné, čo presne opísal v hrách.

D. M.: *V dokumentárnych drámach, ktoré si robil o Slovensku, si sa zaoberal intelektuálmi. Pripomínam, že si ich robil v Martine a v Bratislave. V Nitre a s ochotníkmi si robil ľudové divadlo. Niekedy až naivné. Ale tieto dve polohy si neprotirečia...*

K. Ž.: Ja som v ľudovom prostredí vyrástol. Som vlastne typ dedinského intelektuála, ktorý veľa tuší a málo vie a ide po intuícii. Ale ľudové divadlo sa k Chalupkovi hodí. Vo veršovanej Trinástej hodine je to evidentne ľudové divadlo.

D. M.: *Pýtam sa na tú ľudovosť a etické stredy preto, lebo ak dnes niekto mapuje slovenské osobnosti, vyberá si väčšinou postavy, ktoré boli svojím spôsobom kontroverzné – napríklad Rastislav Ballek robil Tisa a Husáka. Ty sa v našej histórii až toľko nevrtaš, tvoj pohľad na slovenského „pána“ i „sedláka“ je láskavejší a menej ironický, čo ti niektorí aj vyčítajú...*

K. Ž.: Keď som robil v Martine, kolegyňa, s ktorou som to robil, mi navrhovala, aby som sa zaoberal aj istými kontroverznými témami, ktoré sa týkali Škultétyho. Mne sa to nezdalo dôležité vzhľadom na to, o čo mi šlo. Ja to nechcem zľahčovať a tvrdiť, že tie naše slovenské osobnosti neporobili kopu všeličoho, ale otázka je, čo inšpiruje a čo len podčiaruje istý marazmus, ktorý tu už je. Vajanský bol cholerický a vo svojom prudkom temperamente sa mu možno všeličo „podarilo“, ale to nebolo podstatné z hľadiska toho, čo som chcel povedať. Vajanský mal hlavne to, čomu Viktor Frankl hovorí „vôľa k zmyslu“. Najprv bola otázka „prečo“ a potom „ako“. Možno dnes postupujeme opačne. Niekto vie odhaliť aj temné stránky nejakej osobnosti, ale pre mňa je tento postup neinšpiratívny. Aspoň trochu svetla aj v najväčšej temnote! Možno to vyzerá ako nejaký romantický prístup, ale ja sa snažím pozeráť na tie osobnosti z duchovnej perspektívy. A 19. storočie je pre mňa inšpiratívne preto, lebo cítim, že vtedy vyrastala istá autentická generácia autorít. V 21. storočí je ich veľká kríza.

D. M.: *Keď sa povie „autorita“, niektorým sa vo vrecku otvára nožik. Po skúsenostiach s rôznymi „autoritárskymi“ režimami sme už na toto slovo trochu alergickí. Vysvetli, čo znamená autorita pre teba.*

K. Ž.: Pod pojmom autorita myslím osobnosť, ktorá v krízovom čase vie rozlišovať dôležité od balastu. Nekričí, nemoralizuje. Zasiahne, keď treba, a je spoločnosťou prirodzene rešpektovaná. A preto sa mi zdá dôležité objaviť v postavách 19. storočia isté autority, ktoré v tom svojom svete rozmýšľali o národe v perspektíve nie týždňa, ale celých dlhých rokov.

D. M.: *Máme v divadle sezónu smiechu. Ty si robil a robíš s Jakubom Nvotom humor, ktorý vychádza z tradície Voskovca a Wericha, a je to intelektuálny, kaviarenský humor. Teraz robíš Chalupku, kde sa asi nemôžeš realizovať ako autor dobre vypointovaných slovných hračiek a briskného humoru. Tu treba hľadať humor inde. Kde?*

K. Ž.: U Chalupku je výhoda v tom, že jeho hry a situácie sú jasné. Nie je to Shakespeare, kde niekedy ani nevieš, čo všetko je aká metafora a aká narážka, a potrebuješ na to vysvetlivky. Chalupkove hry sú jasné. Ide o to, nájsť humor v konaní a urobiť z toho súčasnú grotesku. Humor by mal vychádzať asi z kontrastov a zo samotných situácií – možnože sa divákovi bude zdať situácia taká absurdná, že sa smiechom zachráni. Uvidíme. Možno sa počas celého predstavenia nezasmeje ani jeden divák, pokiaľ tam nebudeme my dvaja a nebudeme to zozadu

roztlieskať. Alebo možno túto inscenáciu po premiére zakonzervujete a dramaturgicky ju posuniete do sezóny tragédií, pretože si poviete, že je to naozaj tragédia, čo to na tom javisku tí chlapi porobili.

D. M.: *Okrem toho, že si režisér, skladáš si aj hudbu a dokonca máš aj Dosku spolu s Jozefom Vlkom za hudbu k inscenácii Canto Hondo. Napriek tomu si si prizval hudobníka Andreja Kalinku. Prečo?*

K. Ž.: Myslím, že keby som si robil hudbu sám, nevytvoril by som ňou žiadnu pridanú hodnotu. Iba by ilustrovala moju réžiu a dodávala inscenácii nejakú základnú atmosféru.

Kalinkova hudba má v sebe niečo nevysloviteľné. Má v sebe nejakú ozvenu večnosti, akoby tá hudba presvitala cez oblaky. Základná téma je akýsi pekelný pochod, pri ktorom nevieš, kam vlastne tí ľudia idú, a túto hudbu vyvažuje transcendentnou hudbou. Tá hudba vytvára herecký priestor, je súčasťou scénografie, pretože určuje aj pohyb hercov na javisku. Rytmizuje ho. Pôvodne som si do tejto inscenácie predstavoval kapelu s dychovými nástrojmi, ale Kalinka si vymyslel hudobníkov s cimbalom, saxofónom a basou, čo je naozaj prazvláštna kombinácia. Ale keď hrajú, vytvára to zvláštnu atmosféru medzi svadobným pochodom a pohrebným rekviem. A mne sa páči, keď sa ten Chalupka odohráva medzi životom a smrťou a smrť je v ňom posledným meradlom každého konania.

Kde je Kocúrkovo?

Chalupka mal iba jednu-jedinú tému: Kocúrkovo. Z deviatich hier sedem sa odohráva v Kocúrkove. (...) Kde Kocúrkovo vlastne leží, kde ho hľadať, komu vlastne patrí tá „česť“ byť jeho obyvateľom? Nikomu a všetkým.

Pravý kocúrkovský lokálpatriot – a to je ten, ktorý z Kocúrkuva nos nevystřčil alebo po svete chodí so zaviazanými očami – si myslí, že Kocúrkovo stojí „práve v samom prostriedku zeme a nie je iného jemu rovného mesta“. Za živa v Kocúrkove a po smrti v nebi. (...) Pri pozornom čítaní jednotlivých hier zistíte, že hoci je reč iba o jednom Kocúrkove, zakaždým ono inde leží. Prvé Kocúrkovo, podľa ktorého sa aj prvá Chalupkova veselohra menuje, dalo by sa povedať prasídlo, pravlasť našich Kocúrkovčanov, leží kdesi na Horehroní. Cestu doň opisuje Chalupka veľmi presne a konkrétne: kocúrkovskí študenti sa vracajú domov z Kežmarku cez Východnú, Bocu, Čertovicu, Mýto pod Ďumbierom, Lopej... Druhá veselohra (Všetko naopak) nadväzuje na prvú, odohráva sa v tom istom „horehronskom“ Kocúrkove. Kocúrkovo, v ktorom prebýva Trasoritka, leží však už kdesi v Turci. Frntolín išiel za svojou starou láskou z Krakova do „Huncdorfu“ pri Kežmarku na koči, odtiaľ „s poštou do Sv. Mikuláša a odtiaľ na plti do Ružomberka... veci pre bezpečnosť poslal do Sv. Martina...“ a bol na mieste. Do Kocúrkova, v ktorom si volia nového hlásnika (Trinásta hodina) a v ktorom si Holomok urobí aprílový žart zo štyroch starých zalúbencov (Fuk a Huk), nám Chalupka nezanechal turistického sprievodcu. Vieme však, že Kocúrkovo, kde boli „štyri svadby na jednom pohrebe“ leží pod Urpínom a Juvelír sa mal ženiť v Kocúrkove kdesi pri Váhu. Bolo teda Kocúrkovo – a či ozaj len bolo? – všade, kde hlúpi rozkazovali múdrym, kde predsudky víťazili nad pokrokom, kde bolo všetko naopak.

Ladislav Čavojský

O šlechtné národní hrdosti

„Rozšíří se srdce Slovana, když pováží, že jeho národ je syn nebo bratr toho nejstaršího národu indického, aspoň jeden z nejstarších v Evropě usedlých, že v říši slovanské slunce nikdy nezapadá a polovicu Evropy a třetinu Azie zaujímá, že jazykem slovanským mluví dvě třetiny Uher-ské krajiny, polovice říše Rakouské, štvrtá část Evropy a devátá celého okršleku zemského, že co svět světem jest, nikdy tak široko daleko rozloženého národu se nenalézalo, že větší než ostatní národové spolu prostranství zaujímá. Ale si proto nemůžeme mnoho osobovati a v tom chválu hledati. Chlúbiti se můžeme opravdovými cnostmi a vlastnostmi národu. Chlúba naše budiž sláva předků našich a jejich náboženství křesťanské, o obnovení církve, o školy a osvětu zásluhy. Chlúba naše budiž vzdělanost jazyka, pracovitost, snášenlivost, nábožnost a jestli které jiné cnosti jsou, nimiž nad jiné vyniká. Než i co chvalitebného při sobě máme, to nebudeme nad míru vyvyšovati. Pýchou naduté národy se drží za nejvzácnější a nejslavnější, svou řeč za nejkrásnější, nejzvučnější, nejdokonalejší. Své mravy, obyčeje, zvyky za takové, že se jim v tom jiné národy vyrovnati nemohou. My nebudeme tak slepí, abychom neviděli a neuznali i chyby našeho národu, ani tak do sebe zamilováni, aby sme chceli i ty naše poškrvny vylouváním okrášliti anebo právě za krásu a ozdobu prohlásiti.“

Ján Chalupka,

O šlechtné národní hrdosti, Kázně nedělní a sváteční

Chalupka – známý neznámý(úryvok)

Chalupka na rozdiel od svojich literárnych súputníkov (Kollára, Kuzmányho a ďalších) neposúval jazyk svojich diel „vyššie“, naopak, využíval hovorovú reč aj s jej najnižšími vrstvami (dialektom, vulgarizmami), čo najviac vyniklo práve vo fraške *Trinásta hodina*. Ako kontrast k veršovanej, literárne hodnotnej forme pôsobí Chalupkova typická „surovo-naturalistická reč“. Uvedený pojem, hoci pôvodne pejoratívny, vystihuje dôležitú črtu chalupkovského slovníka, ktorý je typický pre všetky veselohry a frašky, a to istú prízemnosť, telesnosť či až živočíšnosť. Vo viacerých hrách zobrazuje svoje postavy v takých telesných stavoch, ktoré sú charakteristické „iným“ príznačným spôsobom reči (napríklad opitosť, ospalosť, strach, ale s obľubou využíva aj motív nedoslýchavosti, zajakavosť a pod.). Postavy, ktoré sú nositeľmi týchto stavov, vzápätí pomenúva expresívnymi slovenskými výrazmi („piják, ožran, trúd, trup“, „strachoprtko“).

Chalupkove hry sa doslova hemžia Trasorítkami, Belorítkami, Čvíkotami. Chalupka zrejme očakával reakciu dobového publika a kritiky, pretože pokladal za potrebné zdôvodniť či ospravedlniť „ornitologické“ pomenovanie svojich postáv. Vtáckmi sa však zďaleka posun Chalupkových postáv do ríše zvierat nekončí. Kocúrkovčanov s obľubou pomenúva i „kravami“, „volmi“, „teľatami“ či inými druhmi dobytky a hydiny (napr. Kotkodák). Preto je Kocúrkovo celkom prirodzene plné „hnoja“, „lajen“ či „pyskov“. Tento „Chalupkov zverinec“ je dôkazom autorovej spätosti s filozofiou osvietenstva a pomáha vnútorne pochopiť jeho satiru. V jednoznačnej hierarchii osvietenскеj epochy stojí najvyššie rozum, kým telesné je situované dole.

Princíp kritiky vývoja ľudskej spoločnosti na základe zobrazenia fiktívneho regresu ľudstva do zvieracej ríše (ríše pudov, telesnosti a nerozumnosti) sa v prozaickej tvorbe objavil už oveľa skôr. Svetoznáмым príkladom je štvrtá časť *Gulliverových ciest* o dobrodružstvách Gullivera v krajine múdrych koní (Hvajnimovia) a hlúpych ľudí, ktorí vystupujú v podobe dobytky (Jahuovia). Ľudia teda nie sú degradovaní len na úroveň zvierat, ale hlboko pod ňu. Zvieracej úrovni ľudí prispôobil Chalupka aj slovník, ktorým opisuje

vzájomné vzťahy a správanie Kocúrkovčanov. Tento jazyk je poznačený nespútanou živelnosťou a až „hmatateľným“ fyzickým (napr. slovný útok kuchárky Kudrlinky na richtára Darybera vo fraške *Trinásta hodina*). Živočíšnou telesnosťou však obdarúva Chalupka i staré vdovy či panny z aristokratických rodov. Ale tu sa Chalupkovo zobrazenie ľudského regresu nekončí. Vzájomná degradácia Kocúrkovčanov vedie až na úroveň vecí, mrtvej hmoty. (Kuchárka Kudrlinka sa pýta v súvislosti so starým hlásnikom: „S tým starým čo robiť? Či ho zaúdim?“; alebo Pomazal hovorí o svojej žene na smrteľnej posteli: „...musíme pozrieť, či to žensko vskutku nezomrelo.“) Hovorenie o ľuďoch ako o veciach má v Chalupkových hrách dvojaký účinok: na jednej strane pôsobí komicky, na druhej strane však svojou „neludskosťou“ pôsobí až groteskne a mrazivo.

Zdenka Pašúthová, Chalupka známy neznámy

Slovensko a politika

Príčina toho, že sme v tomto ohľade vo všeobecnosti zaostali, väzí v slovenskom charaktere. Nemáme dostatočný zmysel pre politické činy. Rečí síce jesto dost, politikárči sa hodne, menovite pri poháriku, ale kde treba rukávy vysúkať, tam nie sme hotoví prichytiť sa do práce.

A ďalej, keď Slovensko vstúpilo do aktívneho politického boja, myslelo sa, že za krátky čas docielime badateľné úspechy. Srdce každého roduverného Slováka iste plesalo radosťou, keď sa ľud pri voľbách hrnul pod zástavu za politické práva. Lež nasledovalo fatálne sklamanie. Hrozný nátlak, ktorému sme boli vystavení, nedovolil nám dosiahnuť, čoho sme si boli želali. V súvislosti s tým vyriekam tú kardinálnu myšlienku, že ak sa chce Slovensko dopracovať nejakého politického života, musí rozhodne nastúpiť na cestu najrigoróznnejšej morálky. Doterajšie skúsenosti pri voľbách nás učia, že na Slovensku sa agitovalo nečestnými a nemorálnymi prostriedkami. Podplácanie, guláše alebo cigary hrali väčší zástoj než presvedčenie.

Ján Lajčiak, Slovensko a kultúra

Všetky Chalupkove postavy verejných činiteľov sa spoliehajú na to, že keď im Pán Boh dal úrad, dá im aj rozum. A keď nedal, Kocúrkovčanom to akosi neprekáža, neznepokokuje ich to. Zvykli si na všetko, aj na to, že na čele obce majú takých, ktorí vedú len šliapať po ohlúpnutých otrokoch, ale nevedia vládnuť slobodným ľuďom. Kocúrkovčania to trpia. Nevieť, či nie práve oni vymysleli, že „človek si časom zvykne i na šibenicu“. Kocúrkovčania odjakživa uznávajú zásadu: kto má moc, má i právo, alebo ako to z balkóna mestského domu hlása richtár Krivosúd: Kde je najviac kyjov, tam najviac nádeje, / že pravda zvíťazí. To sa vždy tak deje.

Ladislav Čavojský

Za podporu inscenácie „Rok v Kocúrkove“ ďakujeme:

NITRIANSKY
SAMOSPRÁVNY
KRAJ

Hlavní partneri divadelnej sezóny 2012/2013

NADÁCIA
SLOVENSKEJ SPORITELNE

Divadlo bolo podporené z Nadačného fondu
Slovenskej sporiteľne v Nadácii Pontis

JANDL
MARKETING & COMMUNICATION SPECIALIST

Hlavný partner inscenácie

---

ido EET® s.r.o.
LEVICKÉ STROJÁRNE

Mediálni partneri

Rádio **Regina**

nitricka.tv
My sme tu doma ...

MAX
zábavno obchodné centrum

pardon
naše najlepšie noviny

Galéria
NITRA
OBCHODNÉ CENTRUM

mojaNitra.sk
rýchle riešenia

CENTRO NITRA
SHOPPING CENTRE

GUSTOSO
CAFE-WINE-BRANDY

Spravodaj

Partneri

Program Divadla Andreja Bagara v Nitre
k inscenácii Rok v Kocúrkove
zodpovedný redaktor: Ján Greško
zostavil: Daniel Majling
jazyková korektúra: Jozef Fabuš
grafická úprava: Juraj Poliak
2013

